

OPOZICIJA IMPARFAIT/PASSE SIMPLE U FRANCUSKOM JEZIKU

VJEKOSLAV ČOŠIĆ

U kratkoj teoretskoj raspravi »Glagolski vid u francuskom jeziku«¹ načeli smo neke osnovne probleme glagolskog vida u francuskom jeziku, navodeći nova — barem za širu javnost — naziranja na cjelokupnu problematiku. Ujedno smo u općim crtama skicirali problem opozicije *Imparfait/Passé simple*, osvrćući se uglavnom na dva francuska autora, Gustavea Guillaumea i Roberta Martina.

U ovom radu želimo detaljnije zahvatiti u problematiku, svodeći diskusiju u okvire gornje opozicije i uzimajući u obzir mišljenja i stavove lingvista koji pripadaju raznim jezičnim područjima. Smatramo naime da materinski jezik ima često presudnu ulogu u donošenju konačnih zaključaka kad je u pitanju glagolski vid u francuskom jeziku općenito, a posebno opozicija *IMP/PS*.²

Pertinentne vidske opozicije u francuskom jeziku svode gotovo svi autori upravo na *IMP/PS*, tako da se uglavnom i ne govori o vidu izvan njezinih okvira.³ Sve ostale opozicije bi bile modaliteti radnje (*Aktionsart*), prepuštene improviziranim leksičkim sredstvima kojima francuski popunjava prazninu gramatičkog vida. Svi se dakle slažu da između *IMP* i *PS* postoji vidska a ne vremenska razlika, iako tradicionalne gramatike još uvijek ove dvije forme nazivaju vremenima.⁴

¹ Radovi, Filozofski fakultet, Zadar 1975—1976, str. 65—75.

² Mi ćemo se uglavnom osvrnuti na autore njemačkoga (Pollak, Stobilzer, Weinrich i Weber) i slavenskoga jezičnog područja (Kravar, Šabršula).

³ Ponovit ćemo ovdje riječi Pierrea Naereta:

»Je pense que l'on m'accordera sans discussion que l'opposition française passé simple: imparfait est une pure opposition d'aspect.« (»Mode de représentation, aspect, mode d'action, détermination et transitivité«, *Studia Linguistica*, IV/1960, str. 3)

i Wolfgang Pollaka:

»J'ai rappelé plusieurs fois le rapport entre l'aspect verbal slave et l'opposition *imparfait/passé simple* (et leurs équivalents dans les autres langues romanes). Le degré de concordance autorise tout à fait l'utilisation du terme aspect pour la paire d'opposition citée.« (»Un modèle explicatif de l'opposition aspectuelle: le schéma d'incidence«, *Le Français Moderne*, IV/1976, str. 306).

⁴ Na nepreciznost terminologije gramatikā ukazali smo u radu iz bilj. 1, str. 66. Čini se ipak da su gramatike u pravu kad *IMP* i *PS* smatraju vremenima.

Za tu naoko očevidnu i jednostavnu tvrdnju donosili su se, a donose se i danas novi argumenti. Svaki period lingvističkog istraživanja razmatrao je nanovo tu opoziciju sa svog znanstvenog stajališta i svojim metodama, počevši od mladogramatičara i njihovih sljedbenika, preko strukturalista do najnovijih kontrastivaca i »multilateralaca«. ⁵ Pronalaze se frapantne sličnosti između francuskog i talijanskoga, ali i razlike između francuskog s jedne, a engleskog i njemačkog s druge strane. Osobito se uspoređivao francuski sa slavenskim jezicima. Primijenjena su i tzv. testiranja pojedinih francuskih glagola i glagolskih oblika pomoću »test-riječi«, mahom priloga i veznika vremena: *quand, pendant que, dès que, . . .* ⁶

Kontrastivne analize pokazale su da npr. njemački, koji prema francuskom ima karakterističnu shemu:

odgovara na *IMP* najčešće »durativnim« glagolima, a na *PS* »punktualnim«, trenutnim glagolima. ⁷ Izgleda dakle sasvim normalno što njemački lingvisti smatraju opoziciju *IMP/PS* vidskom, jer prevodeći *PS* moraju poseći za *Präteritumom* punktualnih glagola, kao što prevodeći *IMP* moraju upotrijebiti *Präteritum* durativnih glagola. S njihova stajališta izgleda da se durativnost i punktualnost u francuskom gramatikalizirala i time prešla u glagolski vid.

Komparacija sa slavenskim jezicim, tipološka i kontrastivna, još je uvjerljivija u korist vidske prirode *IMP/PS*: *IMP* najčešće odgovara imperfektivnim slavenskim glagolima, a *PS* perfektivnim.

U samom francuskom jeziku *Passé composé*, smatran prošlim i svršenim glagolskim oblikom, sve više zamjenjuje *PS* tako da ga je već potpuno istisnuo iz govornog jezika, tvoreći od njega čistu literarnu formu. ⁸

⁵ Tako je npr. švicarski lingvist Hans Weber dao iscrpnu analizu podudarnosti i odstupanja između francuskog i njemačkog sistema glagola u knjizi *Das Tempussystem des Deutschen und des Französischen*, Bern, Francke, 1954.

Isprobana je i tzv. multilateralna metoda Marija Wandruszke. Cf. Heinrich Stobitzer, *Aspekt und Aktionsart*, Tübingen, Fotodruck Präzis Barbara v. Spangenberg KG, 1968, gdje je francuski uspoređen s njemačkim, engleskim i talijanskim.

⁶ Potanje o tim testovima i njegovoj primjeni, cf. M. Kravar, »Glagolski vid kao tipološko-komparativni problem«, *Radovi*, Filozofski fakultet, Zadar, 1975—1976, str. 298.

⁷ Cf. Stobitzer, o. c., str. 83.

⁸ O konkurenciji *PS* i *PC*, cf. H. G. Schogt, »L'aspect verbal en français et l'élimination du passé simple«, *Word*, XX/1964, str. 1—17; Robert Martin, *Temps et Aspect*, Paris, Klincksieck, 1971, str. 399—406. (Notes sur les causes de la disparition du PS de la langue parlée moderne); Henri Yvon, »Le passé simple est-il sorti d'usage?«, *Le Français Moderne*, 26/1968, str. 161—183; *idem*, »Le passé simple est-il en voie de disparition?«, *Romania*, 85/1964, str. 101—111.

Sve dakle govori u prilog vidske prirode opozicije *IMP/PS*. Međutim, ima nekoliko slučajeva koji zbunjuju moderne lingviste i navode ih na različite interpretacije. Radi se o primjerima kao: *Un instant plus tard, le train déraillait*, gdje *IMP* stoji na sasvim neuobičajenom mjestu, tamo gdje se najčešće upotrebljava *PS*. Tada ga neki smatraju — ako je riječ o vidu a ne o stilističkim nijansama (*pittoresque, de rupture, narratif*) — perfektivnim i punktualnim,⁹ što zvuči pomalo paradoksalno i kontradiktorno.

Ako se odmah pokušamo upitati odakle jedno takvo paradoksalno tumačenje, odgovor ćemo naći u danas već ukorijenjenom običaju da se, nakon Agrella, pod svaku cijenu nastoji razlučiti *Aspekt* (perfektivno-imperfektivno) od *Aktionsarta* (durativno, punktualno, iterativno, . . .), koji zapravo pripadaju dvjema različitim jezičnim razinama: gramatičkoj i leksičkoj, iako su srodni na onomasiološkom planu. Vrlo često se događa da se u analizama nekih lingvista te dvije razine poklapaju ili kombiniraju.¹⁰ No ni to bezuvjetno insistiranje na opoziciji *Aspekt/Aktionsart* nije toliko pogibeljno koliko sama činjenica da se uporno operira na planu govora, što jedino Stobitzer priznaje, a zanemaruje sistemska strana. Doista, treba priznati da se dva jednostavna oblika za prošlost u francuskom mogu vrlo lako shvatiti kao analogija imperfektu i aoristu u grčkom i slavenskim jezicima. Pa ipak, u tome se je mogla kriti i zamka, jer se nije vodilo računa o prestrukturiranjima koja su se zbila u jednom jeziku, a koja ga karakteriziraju prema ostalim jezicima. Kompariranja, kontrastiranja, testiranja, itd. ostaju uglavnom na razini govora, pa je teško doći do čvrstih zaključaka, o čem nam govori i velik broj raznovrsnih mišljenja o našem problemu. Po našem mišljenju, mnogo prirodnije bi bilo da se najprije počne s razlikovanjem dviju osnovnih gramatičkih kategorija: vremena i vida. Jer, otkriti da se *IMP* upotrebljava u indirektnom opisivanju i komentiranju događaja, a *PS* u direktnom pričanju,¹¹ stvar je lingvističke pragmatike i književne kritike, koja nam doduše nešto govori o ponašanju *IMP* i *PS*, ali ne i njihovoj pravoj naravi. Reći da *IMP* u rečenici: *Un instant plus tard, le train déraillait*, ima perfektivnu i punktualnu vrijednost, ne znači i objasniti zašto je on takav, iako se distribucionalistički i statistički dâ dokazati da je on uvijek takav kad se radi o terminativnim glagolima uz adverbe »momentanosti«. ¹²

⁹ Cf. Stobitzer, o. c., str. 155—178.

¹⁰ Cf. W. Pollak, o. cit., *passim*; Arne Klum, *Verbe et Adverbe*, Stockholm, Almquist & Wiksel, 1961, str. 113 i d.

¹¹ Na tim svojstvima *IMP* i *PS* izgrađuje Harlod Weinrich svoju teoriju lingvističkog vremena. Cf. *Tempus, Besprochene und erzählte Welt*, Stuttgart, W. Kohlhammer, 1964. Franc. prijevod: *Le Temps, le récit et le commentaire*, Paris, Seuil, 1973.

¹² Na primjer: *à 11 heures, un instant plus tard (après), à ce moment ...*

Izgleda ipak da su lingvisti olako prešli preko opozicije vrijeme/vid, koncentrirajući se isključivo na odnose vid-modalitet radnje kod *IMP* i *PS*.

Kao uvod u konkretnu analizu opozicije *IMP/PS* navest ćemo nekoliko karakterističnih primjera njihovih realizacija u tekstu:

I — *Imparfait*

- 1) *Depuis vingt ans, il é t a i t malade.* 2) *Quand je revins, il é t a i t malade.* 3) *Tous les jours, il v e n a i t à la même heure.* 4) *Le lendemain, je r e c e v a i s une lettre.* 5) *Un instant plus tard, le train d é r a i l l a i t.* 6) *Je v o u l a i s vous dire que...*

Primjeri 1) i 2) smatraju se tipičnim upotrebama *IMP* (imperfektivni, durativni), što se obično uzima kao njegova osnovna vrijednost. Osim toga, primjeri tipa 2) uzimaju se kao modeli u kojima najbolje dolazi do izražaja vidska razlika između *IMP* (imperfektivan) i *PS* (perfektivan). Na takvu modelu gradi W. Pollak svoju vidsku teoriju za francuski jezik (»le schéma d'incidence«).¹³ 3) je primjer iterativnog *IMP*, nastaloga uslijed interferencije imperfektivnog vida i priloške oznake za periodizaciju. Ovakav *IMP* ne može, prema Pollaku, biti »lieu d'incidence« pa prema tome nema ni vidsko obilježje. 4) i 5) je tzv. narativni *IMP*, stilistički supstitut *PS*: *Le lendemain, je r e ç u s une lettre*. Ni takav *IMP* ne može biti »lieu d'incidence«, prema tome je vidski neutralan, a po Stobitzeru i perfektivan. U 5) *PS* može zamijeniti *IMP*: *Un instant plus tard, le train d é r a i l l a (a déraillé)*, ali samo u smislu realnoga izvršenja radnje. Međutim, rečenica s *IMP* ima i jedno drugo značenje, koje *PS* ne pozna: *Un instant plus tard, le train a u r a i t d é r a i l l é*. Tu već imamo »modalni« *IMP*, koji susrećemo u hipotetičkim rečenicama. Od vremenskog značenja ostalo je samo njegovo poziciono značenje prošlosti. 6) je primjer za tzv. *IMP de politesse*, gdje je distanca imperfekt-prezent transponirana na odnose između govornika (sluga-gospodar, ...).

II — *Passé simple*

PS poznaje također nekoliko načina upotrebe osim onog u 2), gdje njegova radnja »upada« (incidira, intervenira) u radnju *IMP*, koja je već u toku.

Navest ćemo samo nekoliko karakterističnih primjera:¹⁴

- 1) *Elle se l e v a, o u v r i t la fenêtre, et r e ç u t le vent dans le visage.* (38)
2) *Le curé l e v a les mains et les f r a p p a l'une contre l'autre deux fois.* (77)

¹³ Cf. njegov rad iz bilj. 3.

¹⁴ Sljedeći primjeri su iz Stobitzer, *Aspekt und Aktionsart* na naznačenim stranicama.

- 3) *Pendant des jours des feux de joie flamboyent aux carrefours, on dansa sur les places, et des processions firent le tour des remparts en chantant le »Te Deum«. Et puis les tisserands se mirent à tisser.* (60)
- 4) *Il resta un long moment, les yeux fermés. Puis il se leva.* (48)
- 5) *Le bombardement dura trente minutes.* (53)

Stobitzer ovako interpretira gornje primjere: 1) sadrži *PS* koji su perfektivni i punktualni, što se obično smatra osnovnim značenjem ovog glogolskog oblika. U 2) *frappa* izražava iteraciju, vjerojatno zbog *deux fois*. U 3) *PS* iz prve rečenice izražavaju istovremenost, zbog *pendant des jours*, što je gotovo nezamislivo kad je u pitanju *PS*, budući da se kao najkarakterističnija shema upotrebe *PS* u tekstu smatra »il y eut, et puis« (cf. Pollak, art. cit. 289). Primjeri 4) i 5) sadržavaju durativne *PS*, što je u očitoj suprotnosti s punktualnosti, smatranom osnovnom osobinom *PS*, mada postoje primjeri tipa: *La guerre dura cent ans; Charlemagne régna longtemps*.

Iz tih nekoliko primjera za *IMP* i *PS* možemo vidjeti da, osim onih standardnih slučajeva koji se obično navode da se pokaže razlika između ta dva oblika — 1), 2) za *IMP* i 1) za *PS* — postoje i mnogi drugi u kojima oni mogu alternirati — 4), 5) za *IMP* —; da *PS* može izraziti iterativni i durativni modalitet radnje, pa čak i istovremenost, što se obično smatra privilegijem *IMP*, itd.

Iako dakle, općenito uzevši, o imperfektivnoj prirodi *IMP* u »aspektologiji« nema sumnje, kao ni o perfektivnoj prirodi *PS*, gore navedeni granični slučajevi vrlo su često predmet rasprave. To osobito vrijedi za *IMP*, koji je veoma elastičan glagolski oblik, tako da se nalazi na nekoliko graničnih pozicija glagolskih kategorija: načina (indikativ»kondicional«, primjer 5); vida (imperfektivni-perfektivni, primjer 4).

Nas će posebno zanimati taj zadnji granični slučaj i tumačenja od strane njemačkih i slavenskih lingvista. Napomenimo još jednom da se radi o tzv. *IMP pittoresque, de rupture* ili *narratif*. Te nazive su mu dali filolozi ili bolje stilističari, što se uostalom vidi i iz etimologije samih epiteta.

— *A onze heure, il entra dans le café pour téléphoner à la clinique*, za Stobitzera, od koga smo i preuzeli taj primjer, »der Aspekt dieses imparfait ist perfektiv, die Aktionsart des jeweiligen Verbums punktuell.« (o. c., 177). Jedina razlika između ovog *IMP* i *PS* je »die Haltung des Sprechers, die einmal (il entra) objektiv berichtet und einmal (il entra) subjektive Farbung gibt.« (ibid.). S lingvističkog stajališta bi *IMP* i *PS* u tom slučaju bili dakle isti, jedino se razlikuju po stilističkoj vrijednosti, jer *IMP* daje iskazu »subjektive Farbung«. Za istog se autora ti *IMP* i *PS* podudaraju u još jednoj točki: »Sicht« (»pogled«, perspektiva), koji može biti direktan (*PS*) i indirektan (*IMP*), što bi više-manje odgovaralo opoziciji »prvi plan/drugi plan

»pričanja« kod H. Weinricha.¹⁵ Jan Šabršula, za koga *IMP* izražava ponavljanje, iteraciju »par lui-même et non par un autre mot«,¹⁶ što nije točno, smatra, sasvim ispravno iako to argumentira samo stilističkim razlozima, da *IMP pittoresque* ostaje uvijek imperfektivan, navodeći sljedeći primjer:

— *Quelques heures après, la poule mourait infestée de bactéries.* (ibid.)

A na općem, kontrastivnom planu slavenskih jezika i francuskoga »on constate que les formes du passé des verbes perfectifs de ces langues ne peuvent pas être traduites, en général, par les formes de l'imparfait français, mais les formes imperfectives tchèques (et slaves) dans le passé peuvent être traduites, dans certaines conditions, par les formes du passé simple, du passé composé, du futur, etc.« (op. cit., 104—105).

Za Wolfganga Pollaka, koji dobro poznaje problematiku vida u slavenskim jezicima, vidka se opozicija u slučaju *IMP pittoresque* neutralizira (op. cit., 305—306). To bi bilo treće, kompromisno rješenje te problematične opozicije. No u vezi s terminom neutralizacije moglo bi se još raspravljati, pogotovu sa stajališta strukturalističke metodologije. Tim su se terminom često služile fonologija i morfologija u svojim počecima, da bi ga na koncu odbacile. Izgleda da je *IMP pittoresque* onaj »nedopustivi ostatak« koji se javlja nakon provedene strukturalističke analize, a s kojim ne znamo što bismo radili. On najviše smeta upravo slavenskim lingvistima, ili općenito onima koji problemu francuskog glagolskog vida pristupaju s pozicija slavenskog vida, ako je suditi prema riječima W. Pollaka: »Dans la mesure où j'ai pu le constater, un pendant au prétendu »imparfait narratif« n'est guère développé dans les langues slaves.« (op. cit., 308). Uostalom, taj se tip *IMP* pojavio u francuskom tek sredinom XIX st. (oko 1850), najprije kod Maupassanta.¹⁷

Drugi član te problematične opozicije, *PS* ili *Passé défini*, kako ga neki zovu za razliku od *Passé indéfini* (*Passé composé*), ne predstavlja ništa manji problem za lingvističku teoriju i praksu. U jednoj se stvari lingvisti više manje slažu: *PS* izražava radnju na sebi svojstven, »globalan«, objektivnan način:

»L'événement représenté par un passé simple est fermé sur lui-même, il ne peut être segmenté en un avant et un après par aucun acte d'incidence... L'événement au passé simple peut être considéré dans ce sens comme »totalité«. (Pollak, op. cit., 295)

¹⁵ Pollak, koji inače odbacuje ovu zadnju opoziciju, konstatira da *IMP narratif* kao ni iterativni *IMP* ne mogu biti »lieu d'incidence«, što znači da su vidski neutralni u odnosu na *PS*. Cf. op. cit. 305—306.

¹⁶ »La notion d'aspect et la langue française«, *Romanistica Pragensia*, I, str. 73.

¹⁷ Cf. F. Brunot — Ch. Bruneau, *Précis de grammaire historique de la langue française*, Paris, 1943³, str. 377.

Što se pak tiče vida, *PS* se definira kao perfektivan, punktualan, inhoativan, terminativan, itd. Najveću poteškoću u interpretaciji njegove vidske prirode predstavlja mogućnost da izrazi trajnu radnju. Durativnost, koja je inače termin modaliteta radnje, obično se vezuje uz imperfektivnost i smatra se inkompatibilnom s perfektivnošću. U tim slučajevima durativnost je najčešće smatrana interferencijom leksičkog značenja glagolske osnove i(li) priloga i priloške oznake vremena s gramatičkom vrijednosti *PS*. Radilo bi se dakle o interferenciji vida i modaliteta radnje, odnosno gramatičkog i leksičkog vida. Međutim, to nam ništa ne govori o samoj prirodi *PS*, tj. zašto se on, ako je zaista perfektivan, i u krajnjem slučaju punktualan, može pojavljivati kod durativnih glagola i stajati uz durativne determinatore vremena. Uvidjevši kako je jedna takva definicija *PS* preuska, Pollak kaže:

»Quel grammairien a jamais affirmé qu'un verbe au mode d'action duratif ne pouvait se trouver au passé simple.« (op. cit., 305)

Ta je Pollakova tvrdnja na mjestu i može samo služiti na čast gramatičarima. Ona nam ujedno ukazuje na jednu od osnovnih razlika između *IMP/PS* i *IMP/aorist* u slavenskim jezicima, u kojima se imperfekt tvori od imperfektivnih, a aorist uglavnom od perfektivnih glagola. Nešto slično imamo i kod slavenskog prezenta perfektivnih glagola, koji se ne upotrebljava za izražavanje vremena sadašnjeg, već kao zamjena za futur egzaktni istih glagola ili kao »apsolutni prezent«, nazvan još i gnomski ili bezvremenski.¹⁸ Francuski jezik, budući da ne razlikuje perfektivno od imperfektivnoga u infinitivu, polaže manje pažnje semantičkim nijansama durativnosti i terminativnosti, mada se ponekad govori o afinitetu *IMP* prema durativnim i *PS* mada se ponekad govori o afinitetu *IMP* prema durativnim i *PS* prema inhoativnim ili terminativnim glagolima. No taj »nemar« francuskog jezika da prema modalitetu radnje bira *IMP* ili *PS*, nije toliko zabrinjavajuće pa se i mišljenja njemačkih lingvista, kojima kod prevodenja ništa drugo ne preostaje nego taj modalitet te analogijom zaključuju na vidsku opoziciju imperfektivni/perfektivni, ne moraju uzeti previše ozbiljno. Mnogo su važnije i fundiranije tvrdnje slavista, koji imaju urođen oječaj za opoziciju perfektivno/imperfektivno. Oni uostalom za svoje tvrdnje donose i uvjerljive statističke podatke.¹⁹

¹⁸ Problemom prezenta kod nas se mnogo bavio M. K r a v a r. Cf. »Bilješka o historijskom prezentu u latinskom«, *Živa antika*, VII/1957, str. 212; »Nochmals zum historischen Präsens im Lateinischen«, *ibid.* XIX/1969, str. 25—29; »Oppositioni sintattiche sul piano del tempo virtuale«, *Proceedings of the XIth international Congress of linguists*, Bologna, 1972, str. 841—850.

¹⁹ Pollak na 307. strani navedenog članka daje sljedeće statističke podatke:

Na 52 stranice prijevoda na češki Camusevog *Stranca* oblici *PC* i *PS* odgovaraju češkim perfektivima u 80% slučajeva a *IMP* češkim imperfektivima; u ruskom ta podudarnost dostiže 90%. Ovdje ipak treba dodati vrlo važnu pri-

Međutim, usprkos tim podacima mi možemo tvrdnju da između *IMP* i *PS* postoji prije svega vidska razlika prihvatiti samo kao uvjetnu, statističku i prema tome kao relativnu istinu. Čini se ipak da slavenski jezici ponajprije prevedu sam modalitet radnje, a tamo gdje francuski glagol nije durativan u *IMP* ili punktualan (inchoativan ili terminativan) u *PS*, dolazi najčešće do nepodudaranja. Ustanovljen je i obratan slučaj, tj. da ono što je u slavenskim jezicima terminativni modalitet radnje, biva prevedeno s francuskim *PS*.²⁰ U gornje se možemo i sami uvjeriti iz nekoliko prijevoda na hrvatski:²¹

a) *PS* preveden imperfektivnim glagolima:

- *Plus de vingt fois, il fit le tour des remparts...* (*Salambô*, 59)
- Više od dvadeset puta obilazio je bedeme, ... (60)
- *Mathô voulut s'étourdir avec du vin.* (*ibid*, 35)
- Matho je nastojao da se vinom omami. (40)
- *Il chercha vainement Julien à la place qu'il aurait dû occuper, à côté de la scie.* (*Le Rouge et le Noir*, 16)
- Uzalud je tražio Julienu pored pile; na mjestu na kojem se morao nalaziti. (21)

b) *IMP* preveden perfektivnim glagolima:

- *Le lendemain, à la même heure, le dernier des hommes restés dans le défilé de la hache expira it.* (*Salambô*, 340)

mjedbu koju Pollak inače stavlja u zagrade: »... le récit à part quelques exceptions ne présente pas de passés simples, de sorte que le passé composé est le partenaire aspectuel de l'imparfait.«

Jedna druga primjedba u istom tekstu je mnogo uvjerljivija, a tiče se francuskoga prijevoda I poglavlja *Doktora Živago*: »... la distribution imperfectif : perfectif concorde parfaitement avec la distribution imparfait : passé simple dans le domaine des temps passé.«

²⁰ »La combinaison paradigmatique de *ipf* et de *pf* et son appartenance à un infinitif (langues romanes) se maintient là aussi où le verbe correspondant en langue slave présente un mod d'action résultatif, semelfactif, etc.

- Rebenok kriknul i zamolk. — Ja posmotrel emu v lice.
- L'enfant poussa un cri et se tut. — Je le regardai en face.

(Pollak, *op. cit.*, str. 310)

²¹ Primjeri su uzeti iz materijala koje su za rad na vježbama prevođenja pripremile studentice Katedre za francuski jezik:

Véronique Jenner: D. Flaubert,

Salambô, Paris, Garnier, 1953. *Salambo*, Zagreb, Zabavna biblioteka, 1962 (prev. Ivan i Jakša Sedmak)

Jasminka Dadić: Stendhal,

La Rouge et le Noir, Paris, Garnier, 1956. *Crveno i Crno*, Zagreb, Naprijed, 1965. (prev. Ana Smokvina)

Suzana Vučković: G. Flaubert,

Madame Bovary, Paris, Gallimard, 1972, *Gospođa Bovary*, Zagreb, Zora, 1967. (prev. Josip Matijaš)

Koristim se ovom prilikom da im zahvalim na suradnji.

- Sutradan, u isti sat, izdahnu zadnji čovjek od onih koji su bili ostali u klancu »Sjekiri«. (302)
- *Il en restait 60 encore. Ils demandèrent à boire ... (ibid., 322)*
- Preostalih još 60. Zatraže da piju ... (286)
- ... *et les Carthaginois, ... reconnaissaient Giscen. (ibid., 193)*
- ... Kartaginjani, ... prepoznaje Giskona. (173)
- *Quand elle s'arrêtait d'elle-même devant ces trous entourés d'épines que l'on creuse au bord des sillons, Charles, se réveillant en sursaut, se rappelait vite la jambe cassée ... (Mme Bovary, 34)*
- Kad bi se životinja sama od sebe zaustavljala pred onim jamama, što su okružene trnjem, a kakve se kopaju na rubu njive, brzo bi se sjetio slomljene noge ... (18)

Iz navedenih se primjera daje zaključiti da se *PS* ne ponaša kao apsolutni perfektiv. Za razliku od slavenskih glagola *pasti*, *skočiti*, *prodati*, *umrijeti*, od kojih se tvori aorist a koji nedvojbeno izražavaju perfektivnu radnju, francuski *PS* izražava najčešće samo radnju u izvršenju (en accomplissement). Između izvršene radnje i radnje u izvršenju postoji doista uska granica. Ta granica, ma kako bila uska, dopušta da se, s jedne strane, uz *PS* upotrebljavaju vremenska određenja kao: *Charlemagne régna longtemps*, što ga u neku ruku stavlja u red s *IMP*, i s druge strane da se zbog modaliteta radnje oblik smatra perfektivnim: *Il arriva à trois heures*. (Ako je poredak u rečenici: *A trois heures, il arriva*, opet se pojavljuje *IMP* kao konkurent: *A trois heures, il arrivait*.) Treba smatrati da upravo globalna predodžba radnje, pojačana afinitetom *PS* prema »trenutnim glagolima«, što je samo pitanje leksike, stvara kod *PS* dojam izvršenosti, odnosno perfektivnosti (sinteličkog vida) i čini od njega prirodnog partnera slavenskim perfektivnim glagolima u prošlosti.

Na temelju svega što smo dosada vidjeli proizlazi sumnja u potpunu efikasnost opozicije vid/modalitet radnje u objašnjavanju razlike između *IMP* i *PS*. Jer, iako je ta opozicija moćno metodološko sredstvo da se razjasne granice između mnoštva gramatičkih, semantičkih i stilističkih vrijednosti glagolskih oblika i da se sva ta raznolikost svede na razumsku mjeru, problem *IMP/PS*, po našem mišljenju, zahtijeva daljnju analizu. Tome je više razloga:

- Prije svega priroda narativnog *IMP*: za jedne je perfektivan (Stobitzer), za druge imperfektivan (Šabršula), za treće vidski neutralan (Pollak);
- Drugo, *PS* se u mnogim kontekstima vlada poput *IMP*: uz vremenske oznake *longtemps*, *plus de vingt fois*, *entre 2 et 3 heures*, itd. i

— Treće, u usporedbi s ostalim jezicima, osobito slavenskima, često se uzima u obzir modalitet radnje, tj. leksička vrijednost glagola, a manje sama vrijednost gramatičkog oblika.

Već sama činjenica da se *IMP*, bez većih zastranjivanja, prevodi na hrvatski perfektivnim glagolima a *PS* imperfektivnima, navodi nas na traženje osnovne razlike između ta dva glagolska oblika izvan granica vida. Postoji naime mogućnost da je opozicija imperfektivno/perfektivno prenesena na francuski iz grčkoga i slavenskih jezika, ponajviše iz ruskoga.²² To bi trebalo značiti da je *impf./pf.* u slučaju *IMP/PS* sekundarna pojava, čak kad i odgovara dotičnoj opoziciji u slavenskim jezicima, i da pravu razliku treba tražiti na nekom drugom planu. To znači nadalje da i vidska struktura u francuskom jeziku nije ista kao u grčkome i slavenskim jezicima. Francuski jezik angažira ne samo svoja gramatička nego i semantička sredstva kako bi preveo npr. slavensku opoziciju *impf./pf.* Primjedba R. Martina da je i kod *IMP/PS* angažirana morfologija (glagolska fleksija) u smislu vidske opozicije, ima također svoju fundiranost, ali pritom razbija homogenost sistema i biva opovrgnuta govornom praksom. On uostalom smješta opoziciju *impf./pf.* pod *inaccompli* (nesvršeno), pri čem je *PS* izraz radnje u izvršenju (*en accomplissement*), a nikako izvršene radnje, što on izričito i kaže:

»Dire que le PS énonce une action complètement achevée à un moment déterminé du passé, c'est nous jeter dans la plus regrettable des confusions, cette définition s'appliquant en fait au PA.«²³

Ako znamo da za R. Martina *PS* važi kao perfektivan, možemo zaključiti da u francuskom »perfektivan« nije i *accompli* (mission accomplie — zadatak izvršen!) nego *en accomplissement*, dok se imperfektivno poklapa s *non accompli*. U ovakvom razjašnjenju nalazi se možda i djelomično rješenje terminološke zavrzlake u vezi s glagolskim vidom u francuskom.²⁴

²² M. Kravar sasvim ispravno upozorava na opasnosti koje vrebaju komparatista na morfosemantičkom nivou:

»Češće se i zapada u zabludu upravo u tom smislu što se po uzoru na grčku suprotnost između prezenta i aorista ili slavenskih između imperfektivnog i perfektivnog vida nastoje utvrditi vidska značenja u jezicima kao što su latinski odnosno gotski, baltički i njemački, pri čemu se polazi od pretpostavke da ista morfološka sredstva u različitim, a pogotovo u srodnim jezicima služe i za iste semantičke svrhe. A takva se pretpostavka u znanosti o jeziku pokazala više puta neosnovana.« (»Glagolski vid kao tipološko-komparativni problem«, *Radovi*, Filozofski fakultet, Zadar, 1975—1976, str. 295—296).

²³ *Temps et Aspect*, str. 73. M a r t i n a na istom mjestu navodi i autore koji smatraju da *PS* izražava radnju »complètement achevée«: Le Bidois, *Syntaxe I*, § 736; Grevisse, *Le Bon usage*, § 719; *Grammaire Larousse du français contemporain*, § 494, itd.

²⁴ Da perfektivno nije isto što i *accompli*, proizlazilo bi iz ove bilješke M. Kravara: »Jer, dok je slavenska vidska opozicija dvojna: *činiti* : *učiniti*, grčka je trojna: *poieîn* : *poieîsei* : *pepoiekénai*, tj. izražava radnju tri vidska »stupnja«: ne samo u vršenju i izvršenju već i u izvršenosti; ...« (»Glagolski vid ...«, str. 296, bilj. 30).

Međutim, kad je riječ o problemu glagolskog vida tretiranoga na »otvorenoj svjetskoj sceni«, tj. komparativno-tipološki, ne radi se samo o terminološkim poteškoćama već i poteškoćama sasvim objektivne prirode, a to je da lingvisti, dolazeći s različitih horizonata jezika i lingvistike, donose sa sobom i različite »osjećaje za glagolski vid«, poprimljen prije svega od materinskog jezika. Sasvim je normalno da jedan slavenski lingvist smatra *PC*, *PQP* ili *FA* izrazima vremena, budući da u slavenskim jezicima navedeni oblici to i jesu, zato što ti jezici unutar samih tih oblika razlikuju perfektivno od imperfektivnog: *skoćio sam / skakao sam*. Po svom mjestu u sistemu, slavenski je perfekt prošlo vrijeme, i to ne relativno, tj. ne zbog svoje upotrebe u govoru, već apsolutno, ako se tako smije reći. Francuski *Passé composé* može izgledati vidski neutralan ako se shvati vremenski, tj. kao »relativno« ili čak »apsolutno« vrijeme i u prvi plan se stavi njegovo značenje prethodne radnje (anteriornost), što je zapravo samo jedna daljnja posljedica njegova osnovnog značenja svršenog *Présenta*.

Nemogućnost francuskih glagolskih oblika da na pitanje *kada?* odgovori dvojako, kao u *primjeru*: *Kad padne / Kad pada*, okarakterizirana je kao znak neposjedovanja glagolskog vida. I zaista, za gornju hrvatsku opoziciju francuski *Présent* ima samo jedan oblik: *Quand il tombe*, koji već prema prilici i kontekstu može pokriti značenje jednog ili drugog člana opozicije:

- 1) *Quand il tombe, je le lève*. (Kad padne, dignem ga.)
- 2) *Quand il tombe, il crie*. (Kad pada, on viče.)
- 3) *Quand il sera tombé, je le lèverai*. } (Kad padne />bude pao</,
- 4) *Quand il tombera, je le lèverai*. } dignut ću ga.)

4) je samo uobičajena govorna varijanta primjera 3), u kojem je eksplicitni izraz izvršene radnje *il sera tombé* nadoknađen sintaktičkim: antepozicija, i semantičkim pomagalima: terminativni modalitet radnje *tomber*. Ta su pomagala sasvim dovoljna, tako da *sera tombé* tvori redundanciju, kao uostalom i »bude pao« u hrvatskome. Iz istih razloga je ispala upotreba *Passé composé (est tombé)* u 1), gdje terminativnost i antepozicija sugeriraju dovoljno jasno izvršenost radnje *tomber* u momentu kad se počinje ostvarivati radnja *lever*. Situacija bi bila nešto drukčija kad bi umjesto *tomber* stajao *parler*, zbog njegove durativnosti i imperfektivne prirode *Présenta*, pa je vrlo teško proizvesti dojam izvršenosti, što ne znači da je to i nemoguće: *Quand elle me parle, j'en ai assez pour deux jours*.

Očividno je da se ovakvi vidski reliefi mogu ocrutati tek u složenim kontekstima, tj. najčešće u složenim rečenicama gdje se sintaktičkim i semantičkim sredstvima daje naslutiti kakva bi trebala biti vidska priroda glagolske radnje. Razjašnjenje semantičkog mehanizma koji omogućuje da percipiramo izvršenost ili neizvršenost radnje, zahtijeva vrlo kompliciran aparat i odvelo bi nas do studija presupo-

zicija u jeziku, čime bismo na stanovit način izašli iz čisto lingvističke problematike. Pojednostavljeno rečeno, intuicija nas uči da netko mora najprije pasti (*tomber*) da bismo ga mogli dignuti (*lever*), kao i da netko može istovremeno *tomber* i *crier* (vikati). Međutim, zbog gramatičke neodređenosti tih vrijednosti kaže se da je francuski *Présent* vidski neutralan.²⁵ Ta neutralnost dolazi odatle što on na jednu vrstu testa, koji je prije svega koncipiran za slavenske jezike, reagira dvojako (+, —), kao što smo vidjeli u gornjim primjerima. Vidska osnova *Présenta* je zapravo imperfektivnost (*non accompli*): *il tombe*, *il marche*, itd., obojena raznim modalitetima radnje: *il commence* (inchoativno), *cela dure* (durativno), *il finit* (terminativno), *il trouve* (rezultativno) i drugim semantičkim nijansama. Testove pomoću *quand*, *pendant que*, *dès que*, itd., koji predstavljaju jedan sintaktički kriterij i daju izvrsne rezultate u tipologiji jezika, rado upotrebljavaju komparatisti, jer im oni služe kao veoma praktično sredstvo u otkrivanju vidskih razlika između pojedinih jezika. Adverb *kad* osobito je pogodan za ovakvu vrstu testova, jer iza sebe može primiti izvršenu radnju i radnju u trajanju, prošlu, sadašnju ili buduću. Ako je radnja iza *kad* posteriorna, dobiva se poseban stilski efekt; u francuskom npr. *quand* »de *péripétie*«, koji uvodi neočekivane obrate u pričanju.

Test-*kad* otkriva i kod drugih glagolskih oblika u francuskom jeziku dvojake odgovore. Jedino, kažu, kod *IMP* i *PS* on dobiva adekvatne odgovore. O čemu se zapravo radi, vidjet ćemo kasnije kad budemo govorili o pravoj sistemskoj vrijednosti *PS*. Činjenica je da bi se tim testom mogli dobiti isto tako adekvatni odgovori kad bi u pitanju bile opozicije: *P/PC*, *IMP/PQP*, *PS/PA*, *FS/FA*, *CP/C Passé*, međutim u tim opozicijama većina »aspektologa« vidi razliku relativnog vremena (anteriornost-posteriornost), iz razloga koje smo gore naveli.

U tom pogledu ipak je simptomatično razmišljanje Jana Šabršule:

«... l'opinion qu'il n'y a rien de commun entre la contemporanéité ou l'antériorité et l'aspect ne saurait être accepté d'une manière trop rigoureuse, au moins pour le français, où l'action accomplie dans le passé est exprimée avec le plus de clarté par les formes du passé antérieur...
— *Et le drôle eut lapé tout...*

Au futur, l'aspect d'accomplissement est exprimé d'une façon très claire par les formes composées du futur du verbe *être* et du participe passé du verbe en question, employées ailleurs dans les phrases composées, pour l'expression de l'antériorité relative...

— *Je serai revenu de bonne heure.*

Les formes avec *avoir* peuvent avoir la même signification...

— *En cinq heures je l'aurai parcouru.*« (op. cit., 68)

²⁵ Takva vidska neutralnost može postojati i u jezicima koji poznaju vidsku opoziciju *impf./pf.* kao što je to naš jezik:

— Kad ručamo, slušamo radio-vijesti.

(Cf. M. K r a v a r, op. cit., str. 306).

Nakon tih primjera Šabršula postavlja jedno zanimljivo pitanje koje zadire u samu srž problema odnosa vrijeme-vid, vid-relativno vrijeme:

»Peut-on en déduire que certaines formes, destinées à l'origine à l'expression de l'antériorité, ont été utilisées pour l'aspect d'accomplissement ou plutôt inversement?«

Odgovor je neodređen, ali u sebi sadrži elemente cijeloga jednog programa:

»En tout cas, il y a là un enchaînement à étudier, sans oublier bien entendu, de prendre garde à la signification lexicale des verbes.« (ibid.)²⁶

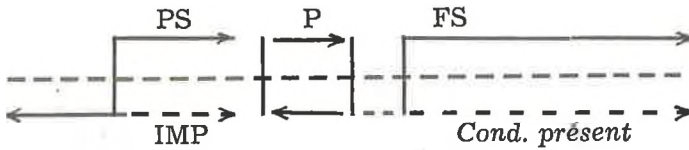
Taj Šabršulin citat daje nam još jedan dokaz za pretpostavku da u francuskom jeziku kategorija vida nema ista morfološka sredstva kao npr. slavenski ili grčki i da je u njemu došlo do »sistemskih pomicanja«: s jedne strane *jednostavni/složeni oblici*, s druge *infiksirani/ineinfiksirani*, ... Čak ako i dopustimo, uvjetočno i komparativno-statistički po analogiji prema slavenskim jezicima, opoziciju imperfektivno/perfektivno za *IMP/PS*, moramo kazati da ona ima samo sekundarnu vrijednost koja proizlazi kao »effet de sens« iz vremenskih karakteristika oponiranih oblika. Depodudarnosti koje smo susreli na prethodnim stranicama komparirajući *IMP* i *PS* sa slavenskim imperfektivnim i perfektivnim, daju nam dovoljno razloga za takav stav. Stav koji međutim može izgledati neuvjerljiv i nategnut, ali je sasvim u duhu strukturalističkog pristupa jeziku.²⁷ Što se pak »složenih vremena« tiče, tu je postavka o relativnom vremenu već prilično uzdržana sve češćim tvrdnjama da *PA* ima vidsku vrijednost i da to mogu imati *PC* i *FA*. Nema dakle ozbiljnijih razloga da ne vjerujemo kako su »složena vremena« primarno izraz vidske kategorije.

Da bi se u cijelosti objasnila opozicija *IMP/PS*, moramo je sagledati u okviru cjelokupnog sistema francuskog glagola i organizacije lingvističkog vremena u francuskom jeziku. Tek u toj konstelaciji i vodeći računa o svim pozicijama i opozicijama možemo doći do valjanog rješenja navedene opozicije.

²⁶ Zanimljivo je pripomenuti da se za vidsku vrijednost *PA* i *FA* navode primjeri u jednostavnim rečenicama, gdje osnovna vrijednost glagolskog oblika dolazi bolje do izražaja nego u složenima, gdje se nameću značenja »relativnog vremena«. Ne treba pritom zaboraviti da određenu ulogu mogu imati i adverbni vremena u jednostavnim rečenicama.

²⁷ Ovdje bi možda trebalo pledirati za dosljedno provođenje principa strukturalističke metodologije, kao što je to učinjeno u klasifikaciji *IDO* u fonologiji. Zvučnost, na primjer, koja je inače prisutna i realna, nije tretirana kao *IDO*, tj. ima sekundarno značenje u engleskom i francuskom zato što je u tim jezicima opozicija napeti/nenapeti općenitije svojstvo koje uz opoziciju zvučno/bezvučno pokriva još neka druga. Vidi o tome više detalja u Ž. M. uljačić, *Opća fonologija i fonologija suvremenog talijanskog jezika*, Zagreb, Školska knjiga, 1972, str. 72—76.

Figurativno bi se sistem vremena u francuskome jeziku mogao prikazati sljedećom shemom:

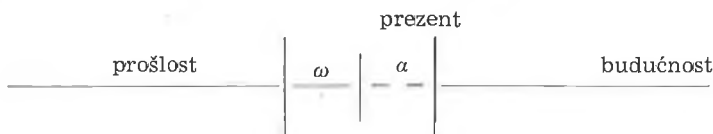
koja prikazuje samo »jednostavna vremena«. Svakom od tih jednostavnih oblika odgovara po jedan od složenih, koji nisu obuhvaćeni ovom shemom, jer ona prikazuje samo vremenske odnose, a ne i njihove vidске transcendencije. U središtu sheme nalazi se *Présent*, sadašnje vrijeme, koji po svom položaju dijeli *prošlo* od *budućeg* vremena. Present je inače, ne samo u francuskome, oblik koji kazuje radnju istovremenu s momentom pripovijedanja.²⁸ Realno vrijeme prezenta je neuhvatljivo, jer »vrijeme teče«. Međutim, ako za svako pripovijedanje, svaki jezični akt treba neka prostorna (u najširem smislu riječi) i vremenska dimenzija, to se vrijeme prezenta mora postulirati barem kao relativan pojam ili radni termin. Jer, ma kako sadašnjost fizičkog vremena bila relativna i nestalna, vrijeme prezenta jedini je mogući oslonac u strukturiranju lingvističkog vremena. Smješten između prošlosti i budućnosti, present je u stanovitom smislu neprestano prelaženje iz sadašnjosti u budućnost, uz istodobno ostavljanje iza sebe, u prošlosti, upravo nestale sadašnjosti. Po svom sastavu lingvistički present je spoj infinitezimalno malih ili neograničemo velikih segmenata prošlosti i budućnosti.²⁹ Pritom je pažnja subjekta okrenuta prema budućnosti (vektor $\longrightarrow$). To je ujedno i podloga subjektivnog shvaćanja tijeka vremena, koje se oslanja na realizirano, dekadentno vrijeme, vrijeme palo u prošlost. Postoji međutim i objektivni tijek vremena, koji je nedokučiv subjektu, jer o njemu nema nikakvo iskustvo. To je vrijeme koje dolazi iz budućnosti i upada (incidira) u sadašnjost ili prošlost (vektor $\longleftarrow$). To je ono vrijeme koje je još virtualno u prezentu, na primjer, i o kojem ništa ne znamo prije nego se počne realizirati ili se realizira. Dva opisana

²⁸ Historijski present bi bio neka vrsta govorne transpozicije sadašnje radnje u prošlost. Da bi se historijski present mogao realizirati u govoru, potrebno je uvijek neko kontekstualno sredstvo, najčešće prilog vremena za prošlost. U svim slučajevima present čuva svoje osnovno značenje istovremenosti s momentom u kojem se govori ili o kojem se govori.

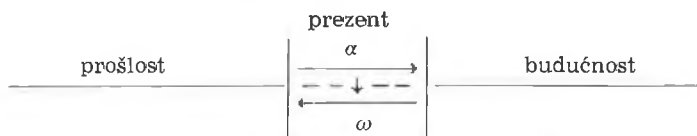
²⁹ Trajanje lingvističkog prezenta nije ograničeno u svom trajanju. Ono može biti časak, sat, dan, godina ili bilo koja druga jedinica vremena. Važno je da jezični izraz prezenta kazuje istovremenost s tom jedinicom.

vektora su istodobno prisutna i neodvojiva u prezentu.³⁰ Oni se diferenciraju tek u izrazima za prošlost i budućnost i u francuskom jeziku dobivaju odgovarajuće morfološke oznake. Oznaka za subjektivni tijek vremena jesu nastavci *-ais, -ais, ait, ... (IMP, Conditionnel Présent)*. Objektivni tok vremena, incidentno vrijeme, ima raznolikiju morfologiju: *-ai, -as, -a, ... , -is, -is, -it, ... , -us, -us, -ut, ... (PS)* i *-ai, -as, -a, ... (FS)*.³¹ Zovu ga još i incidentno vrijeme, upadno, jer dolazeći iz budućnosti (viđeno iz obratne, izvansubjektivne perspektive) ono u sebi ne sadrži ni traga dekadencije, tj. prošlosti, realiziranog vremena; čak ni onda kad se odnosi na prošlost kao što je to slučaj s *PS*.³² Zato se *PS* i upotrebljava u tzv. objektivnom pripovijedanju (*temps du récit*, »objektiv berichtet«, itd.) pa se smatra čistim historijskim vremenom (Weber). Osnovna mu je funkcija da izrazi neku radnju u prošlosti

³⁰ Shematski bi se sastav prezenta mogao prikazati na sljedeći način:

Budući da su ω i α u prezentu istovremeni i neodvojivi, možemo ih smatrati superponiranim, pa ćemo dobiti sljedeću shemu:

(Ta posljednja shema preuzeta je iz Moignet, *Systématique de la langue française*, skripta Sorbonne, str. 72).

Činjenica da je u prezentu uvijek prisutan jedan segment budućnosti, tj. jedan dio još nerealiziranog vremena, objašnjava nam imperfektivnu prirodu francuskoga *Présenta* kao i to da u slavenskim jezicima prezent perfektivnih glagola može značiti sve samo ne sadašnju radnju: može biti supstitut futura egzaktnog perfektivnih glagola ili općenito bezvremenski perfektiv (vidi o tom bibliografiju u bilj. 18. Osim svoje pozicione funkcije, po kojoj dijeli prošlost od budućnosti, *Présent* dijeli vrijeme na dvije razine: razina dekadencije (kronotip ω) i razina incidencije (kronotip α). Na kronotipu ω gradi se u prošlosti *IMP*, a u budućnosti *Conditionnel présent*. Na kronotipu α , u prošlosti *PS*, a u budućnosti *Futur simple*. Vidi shemu na strani 200).

O dvostrukoj prirodi *Présenta* izloženoj na taj način pisao je Gustave Guillaume u *Temps et Verbe*, Paris, Champion, 1970². i u *Langage et science du langage*, Paris, Nizet, 1969.

³¹ Morfologija se doista podudara samo u jedini *PS* glagola na *-er* i *FS*, ali je i to dovoljno da ukaže na sistemsku srodnost tih dvaju glagolskih oblika.

³² «... au passé simple, l'image du temps est homogène, c'est-à-dire qu'il n'y est pas fait mention d'une partie du temps déjà accomplie et d'une partie en accomplissement; le temps est présenté entièrement en accomplissement, perspectif. C'est un passé sans passé: passé par l'époque à laquelle il appartient, mais sans rien de passé en lui.» (G. Moignet, *Systématique de la langue française*, str. 72).

koja nije ni u kakvoj vezi s prezentom. On samo kazuje da je radnja nastala u određenom momentu prošlosti, da se ta radnja treba izvršiti — kraj radnje može biti samo sugeriran — ali ne kazuje sam po sebi da je radnja izvršena:

- *Il fouilla dans sa poche.* *Il se mit à fouiller dans sa poche.*
Il a fouillé dans sa poche (?)
- *Il trouva la clef.* *Il a trouvé la clef.*
*Il se mit à trouver la clef.
- *La pluie tomba.* *La pluie est tombée. (?)*
La pluie se mit à tomber.
- *Il parla.* *Il se mit à parler.*
*Il a parlé.

Kao što se vidi iz gornjih primjera, PS se može donekle parafrazirati perifrazom *se mettre à* + infinitiv ili *Passé composé*. O tome koja će od tih parafraza biti ispravna, odlučuje isključivo semantička priroda glagola, odnosno njegov modalitet radnje. U našim primjerima radi se o durativnim (*fouiller, parler*) i terminativnim odnosno rezultativnim glagolima (*tomber, trouver*). Durativnima odgovara perifraza *se mettre à*, dok je *Passé composé* neispravan ili u najmanju ruku diskutabilan. Rezultativnom *trouver* najbolje odgovara *Passé composé* a *se mettre à* je nemoguć. Zanimljiv je slučaj glagola *tomber* koji smo već susreli u našim primjerima s dva različita konteksta. Ovdje gdje je lišen bilo kakvog konteksta, on radije bira *se mettre à*, što znači da u svojoj osnovi nije rezultativan, već terminativan, ako uopće možemo sa sigurnosti govoriti o tima i sličnim semantičkim nijansama. Treba odmah napomenuti i to da *se mettre à* i *Passé composé* predstavljaju samo demonstracijska sredstva s pomoću kojih se ističe jedna ili druga osobina PS i da prema tome daju samo parcijalnu sliku njegove vrijednosti, jer svaka je parafraza u stanovitom smislu pretjerivanje. U konkretnom slučaju one nam pomažu da otkrijemo da li se insistira na početku ili koncu radnje izražene PS, koja se može različito tumačiti i glozirati, ali se ne da analizirati kao radnje IMP ili P. U interpretacijama PS najčešće nalazimo termine kao *perfektivan, rezultativan, terminativan, inhoativan, ingresivan*. itd. Očito je da prema semantičkoj prirodi glagola i kontekstu pažnja (i interpretacija) idu sad početku sad kraju radnje, nikad sredini. Što se tiče trajanja radnje, ona nije određena tim glagolskim oblikom, iako se najčešće spominje trenutnost (*instantanéité*), pa PS može izraziti krajnje kratki: *il disparut en une seconde*, i krajnje dugu radnju: *la guerre dura cent ans*.

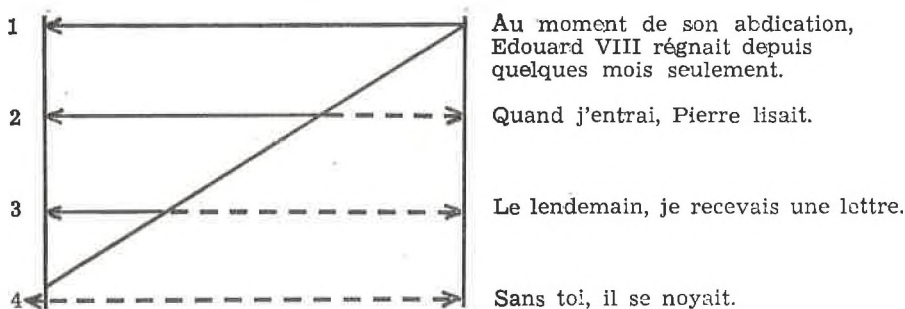
Prema tome, PS nije perfektivni par imperfektivnom IMP, jer on sam po sebi nije perfektivan, tj. perfektivnost nije inherentna gla-

golskomu obliku koji zovemo *Passé simple*. On doista može biti terminativan, rezultativan, punktualan, ali to još uvijek nije perfekktivnost nego semantičko značenje proizašlo iz glagolske osnove i konteksta kojima odgovara slika vremena koju o radnji daje *PS*, a ta je, kao što smo već rekli, homogena, kompaktna i ne da se analizirati, odakle privid perfektivnosti.

IMP, naprotiv, daje o prošlosti »sekantnu« sliku koja se da analizirati na jedan svršeni i jedan nesvršeni dio (ω i a). Vrijednosti jednog ili drugog dijela mogu ići od 1 $\rightarrow$ 0, već prema kontekstu.³³ Po svom sastavu *IMP* je sličan *Présentu* pa ga neki i zovu prezentom za prošlost. Izražajne mogućnosti *IMP* su daleko veće od onih *PS* i ne mogu se iscrpiti u okvirima vidске opozicije prema *PS*. Budući da smo o *IMP* već govorili u ovom radu te da o njegovoj vidskoj prirodni nema divergentnih mišljenja — osim u slučaju *IMP pittoresque* — smatramo da o ostalim njegovim osobinama ne treba ovdje govoriti, jer bi to prešlo okvire našega naslova.

U zaključku svega možemo reći da je osnovna razlika između *IMP* i *PS* u francuskom jeziku vremenskoga a ne vidskog karaktera. Što ne znači da u govoru *IMP* i *PS* ne mogu biti u opoziciji na nivou modaliteta radnje ili čak ekvivalent vidskoj opoziciji *impf./pf.* u nekim jezicima (slavenskim i grčkom). Razlika je samo u tome što morfološka sredstva u tim jezicima zaista odgovaraju kategoriji vida, u francuskom pak jeziku *-ait, -a, -it, -ut* jesu izraz dvaju različitih tokova vremena: dekadentnoga i incidentnoga. Ostale vrijednosti tih

³³ Čitava se komplicirana problematika najraznovrsnijih upotreba *IMP* može prikazati sljedećom shemom, koju smo zbog njezine jednostavnosti i iscrpnosti preuzeli iz Moignet, o. c., str. 74:

Između 1 gdje je izvršenost potpuna (1) i 4 gdje je izvršenost glagolske radnje 0, tj. sve je u perspektivi, mogu se smjestiti gotovo svi slučajevi *IMP*. Pozicija 2 se često uzima kao osnovna vrijednost *IMP*. Pozicija 4 tvori osnovu za sve »modalne« vrijednosti svojstvene *IMP*.

O problemu francuskog *Imparfaita* vidi posebno, Roch Valin, *La méthode comparative en linguistique historique et en psychomécanique du langage*, Québec, Les Presses de l'Université Laval, 1964, str. 30—57.

glagolskih oblika ovise o njihovoj permisivnosti — a ona je zaista velika osobito kod *IMP* — i o kontekstu. U sistemu je nadasve važna primarna funkcija i obilježje koje može objasniti najveći broj upotreba.

Gledajući s čisto tipološko-komparativnog stajališta, *IMP/PS* zaista može odgovarati vidskoj opoziciji *impf./pf.* u slavenskim jezicima i opoziciji modaliteta radnje durativno/punktualno u njemačkom. To se donekle može i statistički dokazati, kao što je to učinio Pollak, kao što bi se u tom pravcu moglo i dalje ići i donositi nove statističke dokaze. Međutim, sa stanovišta strukturalističke metodologije, opozicija *IMP/PS* u francuskom jeziku nije samo to, ona je prije svega i nadasve vremenske naravi. Tim više što *IMP* ima mnogo širu upotrebu nego što smo to mogli vidjeti u okviru vidske problematike: *IMP hypocoristique, de politesse, modal, modal* u značenju buduće radnje, *concordance des temps*, itd.

Htjeli smo samo pokazati da je vidska opozicija (u najširem smislu riječi) *IMP/PS* samo parcijalni vid te opozicije i da se na njoj ne smijemo zaustaviti, inače nikad nećemo dobiti potpunu sliku o pravoj prirodi *Imparfaita* i *Passé simplea* i njihovom mjestu u sistemu francuskog glagola.

R é s u m é

Le sous-titre de cet article pourrait être »à la lumière de certains faits contrastifs«. Ayant déjà jeté les bases théoriques de l'aspect verbal en français (»Glagolski vid u francuskom jeziku«, *Radovi Filozofskog fakulteta Zadar*, 1975/1976, pp. 65—75), l'auteur s'occupe de plus près de ladite paire d'opposition, considérée aspectuelle par la majorité des »aspectologues«. Il essaie de comprendre les raisons d'une telle conception chez les linguistes allemands (Stobitzer, Weinrich, Pollak) et slaves (Šabršula, Kravar) qui ont beaucoup écrit sur ce problème. L'examen de cette conception chez les linguistes allemands a démontré qu'elle provient de l'obligation pour les traducteurs allemands de traduire un IMP par le Präteritum d'un verbe duratif, et le PS par le Präteritum d'un verbe ponctuel, d'où la conclusion, hâtive mais apparemment normale, que l'opposition lexicale duratif/ponctuel s'est grammaticalisée en français, devenue de la sorte opposition aspectuelle imperfectif/perfectif.

Chez les linguistes slaves, la même conception provient elle aussi des recherches comparatives ou contrastives. Et comme l'aspect verbal est bien équipé dans les langues slaves, cette conception se trouve solidement corroborée, appuyée de surcroît par des statistiques très convaincantes. Tout va donc en faveur de la nature aspectuelle de l'opposition IMP/PS.

Or, certains phénomènes discordants se sont cristallisés en marge de ces recherches contrastives franco-allemandes et franco-slaves:

- l'IMP *pittoresque*,
- les langues slaves traduisent parfois le PS par la modalité d'action terminative et inchoative, et vice versa.

C'est surtout l'IMP *pittoresque* qui donne beaucoup de mal aux analystes et aux théoriciens; son aptitude à se substituer au PS dans certains contextes donne lieu à trois opinions divergeantes concernant sa valeur aspectuelle: perfectif (Stobitzer), imperfectif (Šabršula), neutre (Pollak).

Dans un petit échantillon de phrases traduites du français on croate (Flaubert, Stendhal), on a trouvé un nombre relativement élevé de cas où l'on traduit l'IMP par des verbes perfectifs et le PS par des imperfectifs. Les raisons d'une telle manière de traduire se trouvent tout d'abord dans la nature de l'IMP *pittoresque*, qui n'a pas d'analogue en croate ni dans les langues slaves en général, dans la valeur lexicale des verbes et dans la nature profonde de la forme PS.

Ces faits, gênants même pour une analyse contrastive qui ne s'occupe que de la surface, sont très instructifs: ils montrent que l'opposition IMP/PS ne s'épuise pas au niveau de l'aspect et que, selon les exigences de la méthodologie structuraliste, il faut chercher ailleurs ses fondements, sur un plan qui engloberait tous les effets de sens de ces deux formes. L'examen du système verbal

français, suivant la théorie de Gustave Guillaume, montre que les apparences aspectuelles IMP/PS peuvent être expliquées à partir de leurs représentations du temps: temps décadent, temps incident; image de temps sécante, image de temps globale.

Les traits aspectuels que peut évoquer le PS, car c'est surtout lui qui est en cause, ne sont qu'un phénomène secondaire, non pertinent. Dans cette perspective, la conception des linguistes allemands et slaves selon laquelle le PS est d'aspect perfectif, ne peut être considérée que comme une vérité relative, d'ordre contrastif, nullement d'ordre général. On a démontré d'ailleurs sur l'exemple des verbes *fouiller*, *trouver*, *tomber*, *parler* que la forme PS est indifférente à la perfectivité. Elle peut avoir une valeur inchoative, terminative ou résultative, mais cela dépend exclusivement de la valeur lexicale du verbe qui peut mettre en relief soit le début soit la fin de l'action, jamais sa subséquence ou sa phase médiane (ce qui est une des caractéristiques de l'IMP).

La faute majeure des analyses précédentes est d'avoir opéré pour la plupart sur le plan de l'opposition *Aspekt/Aktionsart*, se souciant fort peu de l'opposition catégorielle temps/aspect et acceptant sans trop vérifier — entraînés par certaines concordances, surtout avec les langues slaves — la conception aspectuelle au détriment de l'opposition temporelle.